

A „csodás való”

A NÉGERÁBRÁZOLÁS ALEJO CARPENTIER MUNKÁSSÁGÁBAN*

1933-ban az España kiadó egy ismeretlen szerző, Alejo Carpentier regényét, az *Ecue-Yamba-O*-t publikálta, melynek az „Afro-kubai történet” alcímet adták. Két évvel korábban, az említett mű egy részlete megjelent az *Imán* (Párizs, 1931) című folyóiratban, melynek Carpentier volt a főszerkesztője. A folyóiratnak csak egyetlen száma jelent meg, Elvira de Alvear argentin író nő irányítása és védnöksége alatt. A madridi kiadás végén a következő megjegyzés szerepel: „Első változat: Havannai Börtön, 1927. augusztus 1—9. Végleges változat: Párizs, 1933. január—augusztus.”

Az azóta híressé vált író több alkalommal bírálta első regényét, és rámutatott ennek korlátaira és alapvető hibáira. Erre először kétségkívül a „Problemática de la actual novela latinoamericana” című esszéjében került sor, amelyet egy sok mindent megmagyarázó Goethe-idézzel kezd: „Éppen most érkezünk, s nem tudjuk, hogy történt. Ne kérdezd, honnan jöttünk; elég, ha tudod, itt vagyunk.” Carpentier a következőképp emlékszik vissza a mű keletkezésére: „Egy olyan korszakban, melyben generációm értelmiségét az éppen »felfedezett« afrokubán folklór iránti nagy érdeklődés jellemezte, írtam egy regényt, az *Ecue-Yamba-O*-t, melynek a korszak paraszti osztályának négeri voltak a szereplői. Ehhez tudni kell, hogy a kubai faluban nőttem fel, együtt néger paraszttal és néger paraszttal fiaival, és hogy később nagyon érdekelt a *santeria* és a *ñañiguismo*,** s magam is számtalan rituális szertartáson vettem részt...”

Egy lappal korábban, ugyanebben a tanulmányban az író összefoglalja azt, amit „naturalista-helyi-tipikus-bennszülött módszer”-nek nevez, és ami a latin-amerikai regényre alkalmazva „regionális, pittoreszk regényeket eredményezett, igen ritkán hatolt be a dolgok mélyébe, valódi lényegükbe”. Ezt a két szempontot figyelembe véve, megkísérelhetjük a néger tematika értékelését Carpentier első prózai művében. A szerző regényei és elbeszélései a legkülönbözőbb formai és tartalmi problémák sokaságát érintik, azonban most ezeket csak egyfajta szemszögből fogjuk elemezni: megvizsgáljuk Carpentier munkásságának azt az állandóan jelenlevő témakörét, amelyet az Újvilág afrikai eredetű lakossága jelent számára.

Carpentier első regényének már a címe, *Ecue-Yamba-O* (amely lucumi nyelvjárásban azt jelenti, hogy „dicsértessék az Isten”) is aláhúzza az ezotérikus vonás jelentőségét a műben, és ezen belül a „santeriának” és a varázslás mágikus jegyeinek, vagyis az afrikai származású kubai lakosság körében létrejött sajátos vallási szinkretizmusnak fontosságát. Fernando Alegria rámutat, hogy „itt egy félig-meddig dokumentumjellegű regényről van szó, amely a kubai néger lakosság egyik szektorának primitív, mágikus világával foglalkozik”. Ugyanezért, az első, madridi kiadást fényképek és rajzok illusztrálják, amelyek bemutatják a vallási szimbólumokat, a rituális tárgyakat, a szent dobokat és az imákat. A regény nagy figyelmet fordít a rituális formulákra, az avatási ceremóniákra és az egyéb mágikus-vallásos megnyilvánulásokra.

*

Az 1920 és 1930 között színre lépő kubai értelmiségi generáció, amelynek Carpentier is tagja, az imperializmus deformáló hatása alatt erejét veszített nemzeti

* A tanulmány a szerző még kéziratban levő nagyobb munkájának része. A szövegből elhagytuk a jegyzeteket, mert a magyar olvasó számára nélkülözhetőnek tűntek.

** Néger vallási szekta és néger önvédelmi jellegű szervezet nevei.

gyökerek felfedezésére indult, és így került kapcsolatba az antillai szigetre átültetett afrikai kultúrákkal.

Az 1920-as évtizedben ezek az ifjak ismerték az első világháború utáni irodalmi és művészeti divatot. Ők alakították meg a Minorista csoportot, amely 1928-ban meghirdette a harcot Kuba gazdasági függetlenségéért, a jenki imperializmus ellen, védelmére kelt az avantgardista művészetnek és a legmodernebb művészeti és tudományos tanok terjesztésének. Köztük Carpentier a zenei élet megújításáért szállt síkra. 1927-ben hangversenyeket szervezett, amelyen bemutatták az „új zenét”, Stravinszkij, Ravel és a modern muzsika más mestereinek műveit.

A próza területén, az *Ecue-Yamba-O* ennek az irányzatnak legmagasabb szintű kifejezése. A Wolfgang Kayser által divatba hozott nomenklatúra szerint „térbeli regény”-ről van szó. Az olvasó különféle környezetekkel ismerkedik meg: vidéki tájjal, egy század eleji cukorgyárral, a falusi mulatságokkal, a varázsolási szertartásokkal; majd a cselekmény városi környezetben folytatódik, a fővárosban, a havannai börtönben, a regény főszereplőjének és központi alakjának, Menegildo Cuénak életútját követve, akinek fia ugyanilyen életpályát fog befutni.

Az *Ecue-Yamba-O* saját idejében haladó mű volt. Bár a valóságábrázolás megfelelő kora divatos kreolkodó technikáinak, Carpentier az avantgardizmusból eredő normákat is szem előtt tartja a regény írásakor. A szereplők által beszélt nyelvet — a kreolkodó, regionalista normák szerint — fonetikus torzulásában adja vissza, ugyanakkor sorozatosan találkozunk nyilvánvalóan avantgardista ihletésű képekkel és módszerekkel. A változatos kifejezési formák a regény szerkezeti és kidolgozásbeli ellentmondásait sejtetik, hűen fejezik ki a korabeli spanyol-amerikai prózáírásban végbemenő változásokat. A szöveg sok népdalt, kiszólást és népi mondást foglal magában. Ezzel egyidejűleg azonban különös, egyértelműen futurista jellegű metaforák és hasonlatok is megjelennek, sőt még a Valle Inclán által megalkotott „csúf-ságos” stílusnak is vannak itt visszacsengései. Így kerül szembe egymással az avantgard legfrissebb technikáihoz való közeledés, vagy a kozmopolita hajlam, a folklorikus elemekkel, amelyek a pittoresz tipicizmus érdes és goromba hangját adják.

A börtönben írt kritikai tanulmányában Juan Marinello értékeli a regényt, amelynek írója „legalább annyira mutatkozott a primitivizmus hívének, mint amennyire rabszolgája volt a finomkodásnak”. Véleménye szerint, Carpentier nem mutatja be a kubai négerek társadalmi valóságát.

Ennek ellenére, az ifjú regényíró nem felejtkezett meg a gyarmati függésben levő köztársaság társadalmi-gazdasági körülményeiről. A jenki vállalkozások növekvő hatalma, a parasztok — nemcsak kubaiak, hanem haitibeliek, jamaikaiak stb. — kizsákmányolása, az áldemokratikus politika zavaros mesterkedése, mind bemutatják az akkori Kuba gazdasági és kulturális elmaradottságát. Antiimperializmussal, a földbirtokon és a cukortermelésben végrehajtott kizsákmányolás leleplezésével, Carpentier első regénye figyelemmel fordult a közösség problémái felé, habár a szerző csupán esztétikai szempontból ábrázolja őket, és nem tűzi ki maga elé ennek az adott társadalmi-gazdasági valóságnak lényegi megváltoztatását.

Az *Ecue-Yamba-O* fiatal írójának érdeklődése — bár az igaz, hogy csak felszínes érdeklődésről van szó — arra irányul, hogy mindenféle lenézés és előítéletek nélkül keresse meg „az alsóbbrendűek” kulturális értékeit. A különböző társadalmi rétegeket a kizsákmányoltakon keresztül mutatja be, a Cué családon keresztül, akiknek őseit erőszakkal hurcolták itt Afrikából, rabszolgákká tették őket, és kiknek leszármazottai, ebben a regényben, az osztályelnyomás áldozatai.

Carpentier kutató érdeklődéssel fordul a szinkretikus hiedelmek felé, de azt sem felejtí el, hogy ezek a fekete bőrű emberek az autochtonia központi magját képviselik, a torzító idegen erők által támadott nemzeti lét lényegét. „Csak a négerek — mint Menegildo, Longina, Solomé és ivadécai őrizték meg féltő gonddal az antillai jelleget és tradíciót.” Ugyanúgy, mint Nicolás Guillén első műveiben, nála is a négerek képviselik azt a legkubaiabb sajátosságot, amelyet nemigen tud megtörni az imperializmus gazdasági mohósága, sem pedig a külföldről jött eszmék és szokások.

Ezeknek az embereknek a számára, akik „a világmindenséget oly módon fogták föl, hogy bármiről elhítték, hogy mágikus eredetű”, a csoda létezett; „újból fölfedezték azt a több ezer éves hagyományt (. . .), amelynek segítségével az ember, aki meztelenül áll a legutolsó megrázkódtatásokból még nem egészen magához tért földön, saját magában találhatja meg azokat az ösztönös véderőket, amelyekkel szembezállhat a minden teremtett dologban létező kegyetlenség ellen”. Ők a „négerék”, a lenézettek és kizsákmányoltak, akiket erőszakkal téptek ki szülőföldjükből. „Milyenek voltak a négerék? Nem voltak talán ugyanolyan emberek, mint a többiek? Talán kevesebbet ért egy néger egy amerikaiénál?”

A teljes kifosztottság helyzetében, a mágiában és a mítoszokban találnak energiát és „büszkéket primitív életükre, amely telve van mágikus bonyodalmakkal és fondorlatokkal, melyeket az északi emberek sose érthetnek meg”. Következésképp a „mágikus” és „csodálatos” nem intellektuális fogalmak, melyeket Carpentier a civilizált Európától tanult, hanem egy olyan embernek élményei, aki a kulturálisan „mulatt”, a transzkulturális hitek és babonák szövevényével behálózott Amerikának gyermeke. Így a fiatal író minden meg hasonlítás nélkül képes volt magáévá tenni az európai kultúra legfrissebb alkotásait, és ugyanakkor magába szívni anélkül, hogy messzire kellett volna mennie havannai lakásából, a Kubába átültetett afrikai varázsolást.

A kritikusok és történészek fölfigyeltek az időrendi sorrend megfordítására, amelyet a *Viaje a la semilla*-ban (A dolgok kezdete, 1944) alkalmazott. Ez a rövid elbeszélés az első abban a kísérleti korszakban, melynek betetőzése a *Guerra del tiempo* (Az idő háborúja, 1958). Az idő, az író kezében formálható rajzolatává, figurává válik, amely az esztétikai követelményeknek megfelelően alakul és idomul. Nézzük meg a *Viaje a la semilla*-t. Az első oldalon egy öreg négerrel találkozunk, aki egy palota főkapujának küszöbét átlépve felidézi az idő visszafordíthatóságát, visszahozza Capellánias márkját a halál semmijéből. A következő oldalakon az afrikai mágia mint a dobok zengése szól Marcial visszahozott napjai alatt. Ezt a két szakadék közti létet a kolonális kor emlékei és jóslatai veszik körül.

Az *Ecue-Yamba-O*-val és *Viaje a la semilla*-val van rokonságban a *Los fugitivos* (Szökevények, 1946) című elbeszélés, amely elnyerte a caracasi *El Nacional* pályázatának díját. Ebben megjelenik az ember és az állat — Cimarron (szökött rabszolga) és kutya — közötti párhuzamosság. Újra találkozunk a rabszolgaság, a büntetések és a kizsákmányolás témájával. Együtt vadásznak az erdőben, együtt bújnak meg a barlangokban, együtt lesik az élelmet jelentő zsákmányt. Ennek az ember és állat közti azonosulásnak ősi gyökerei vannak az amerikai őslakó indiánok mitológiájában.

Az *El reino de este mundo* (Földi királyság, 1949) az író hat évvel korábban Haitiban tett látogatásának eredménye. Már maga a regény címe is megfogalmazza egyik célkitűzését: az ember csak ebben a világban, amelyben élünk, fejezheti ki összes alkotó képességét, érheti el önmaga teljességét és nem a másikban, a természetfelettiben, a síron túlban, „az égi királyságban”.

Behatolunk Haiti látomásos világába, a „vudu” varázsolások és boszorkányosságok világába, ahol a mágia uralkodni látszik a történelem útjain, és az embertömegek, az európai, a racionális gondolkodás számára nehezen megmagyarázható okoknak és mozgatóknak megfelelően reagálnak és cselekednek. Mielőtt ezt a regényt — melyet leginkább „legendás krónikának” neveznék — megírta volna, a szerző egyedi eseteket mutatott be. Az *El reino*...-tól kezdve, műveiben kollektív problémák és mozgások jelentkeznek. Ennek a kisregénynek színpadán mesebeli, de egyszerűsággal valószínűsítő lények mozognak; Carpentier Haiti képzeletvilágából és történelméből merítette ezeket a jellegzetes és szimbolikus alakokat, egy tisztán amerikai valóság szülőiteit. A mű szereplői sok haitibeli lakos gondolataiban éltek — és élnek még most is. Egyesek ismert történelmi szereplők, mint Henri Christophe király, mások a képzelet szülőiteiként egy egész nép élő jelenlétét testesítik meg; nem főszereplők, hanem a „hivatalos” történelmek lapjain elfelejtett emberek képviselői, azok, akik

valójában formálják a történelmet, mint Ti Noel, haiti rabszolga, kinek alakja végigvezet bennünket az egész történeten.

Az *El reino de este mundo* előszava lett az utolsó húsz évben kifejlődött új spanyol-amerikai próza manifesztuma. Ebben fejti ki Carpentier a „csodás való” elméletét, a latin-amerikai valóság új szemléletének kiindulópontját, amely helyettesíteni hivatott a latin-amerikai prózai művek írását mindaddig megszabó „nativizmust”, „kreolizmust” és „regionalizmust”. Haiti látogatásáról a következőket jegyezte föl Carpentier: „Lépten-nyomon a csodálatos valóságba ütköztem. De úgy véltem, hogy ennek a csodás valóságnak a jelenléte és hatása nem csupán Haiti privilégiuma, hanem egész Amerika öröksége.” Ilyenformán, Carpentier fölfedi a „fantasztikum kódexeinek”, a „bűvészütrükkökkel előállított csodáknak” hamisságát, valótlanságát, melyek a szürrealisták „csoda bürokratáit” hozták létre. Ezzel a regényével Carpentier bebizonyította, hogy Amerikában a csodálatos valóság igazi, „élő”, „empirikus és irodalomkívüli” valóság, mert maga a kontinens is az autonóm csodálatos valóság egyik tényezője.

Az *El reino de este mundo* című regényben Carpentier leírja a haiti néger rabszolgák kizsákmányolását és a francia gyarmatosítóktól elszenvedett kínzásait, a mandinga Mackandal vezette kegyetlen fölkelést, melyet később a jamaikai Bouckman folytat, majd a győzelmet, amely után úgy tűnik, hogy a rabszolgaságnak vége szakad és új korszak nyílik az emberek számára. Azonban Henri Christophe — népének és fajtájának árulója — európai mintáról másolt monarchia trónjára ül, és fajtájának visszahozza a kizsákmányolást és a haitiak könyörtelen kínzásait. Újabb felkelés tör ki és amikor megdöntötték Henri Christophe apokrif monarchiáját, a „republikánus mulattok” egy új — új? — kizsákmányoló, üldöző és igazságtalan rendszert állítanak fel, elődeik despota rezsimjének pontos mását.

Ti Noel menekülni akar egy újabb rabszolgaságból, amely még korát sem venné figyelembe: hangyává változik, elfelejtkezően a piciny rovarok mereven megszabott normáiról és a hierarchikus szinteknek megfelelő kötelességeikről. Madárrá, számmá, darázssá, majd hangyává változik. Állattá változásai során Ti Noel megérti, hogy az emberek világából való menekülése gyávaság. Mestere, Mackandal „átváltozott állattá és hosszú évekig szolgálta az embereket, nem szökve meg az emberek földjéről”. Ezért, az ember kötelességeit az „e földi királyságban” kell teljesítenie, egy jobb jövőért dolgozva és harcolva.

Az úr—rabszolga ellentétet nem korlátozza a fehér—néger szembeállításra. A Carpentier által bemutatott problematika nem faji, hanem társadalmi alapokon nyugszik. Ti Noel megérti, hogy a társadalmi helyzet nem a bőr színétől függ. Ez világosan bebizonyosodott, amikor hátán érezte azokat az ostorcsapásokat, melyeket egy ugyanolyan fekete kéz osztott, mint az övé, midőn Henri Christophe paródiakirályságában a fehér urakat néger urak váltották föl, a volt szakácsból lett groteszk király — aki korábban ugyanazokban a szenvedésekben osztozott — uralma alatt. Ti Noel néha még a francia fehér urának rég letűnt napjaiban elszenvedett kínzásokra is nosztalgiával gondol. A kizsákmányolóknál nem színük, hanem osztályhelyzetük döntő. Éppen ezért az *El reino de este mundo* a felszabadulásért folytatott teljes harcot képviseli; Machandel és Bouckman azt a hatalmas feladatot jelképezik, melynek célja az embernek ember által való kizsákmányolását megszüntetni, függetlenül ezek színétől és eredetétől. A következtetés végleges: „... az ember nagysága éppen abban van, hogy a meglevőnél mindig jobbra törekszik. S tennivalókat ró önmagára... Ezért görnyed a nehézségek és a feladatok súlya alatt...; az ember kiteljesedését csak az evilági királyságban találhatja meg.”

E „legendás krónika” története látszólagos visszatérést ábrázol. Úgy tűnik, a ciklusok megismétlődnek, a kizsákmányolást fölkelés követi, míg ezt a kizsákmányolás váltja föl. A kígyó saját farkába harap, mint azt a rabszolgák Afrikából hozott legendái mondják. Mégis, a haiti történelemben egymást követő rezsimek bizonyos lassú, alig észrevehető fejlődésről tesznek tanúságot, a ciklusok egyre magasabb szinten ismétlődnek, egyszóval, nincs szó valamifajta pesszimista „corsi e ricorsi”-ról, hanem a történelem spirálszerűen emelkedő fejlődéséről. A könyv végén Ti Noel

öntudatra ébredve kiáltja, hogy új korszak nyílik a hatalmas emberi szabadságmozgalomban, amelyben minden, amit az ember teremtett, hozzá fog járulni a fejlődéshez és a dolgok jobbá tételéhez.

Az *Ecue-Yamba-O*-ban a vallási szinkretizmust még egyéni esetben használja az író, a társadalmi problémáig nem jut el, csak személyes kérdések megoldására alkalmazza. Ti Noel kalandjaival, a vallásos-mitikus megnyilvánulások egy epikus-politikai összefüggés és akció részei, segítik az emberi fajta fejlődésének folyamatát, alkotó elemei annak az állandó harcnak, melyet az ember folytat teljes fölszabadulásáért. Az afrikai eredetű szereplők — hű tanúi a négerek jelenlétének az Újvilágban — példázzák azt a módot, ahogy részt vettek — és részt vesznek — az összes ember társadalmi fölszabadulásáért vívott évszázados harcban.

Bár az afrikai kultúrák amerikai megnyilvánulásai Carpentier egyéb műveiben is jelen vannak, az afrikaiak antillai jelenléte különleges fontosságra tesz szert az *A fény százada* (1962) című regényben, szoros kapcsolatban a rabszolgaság eltörléséért folytatott harccal az 1789-es francia forradalmat követően. Carpentier továbbra is kritikusan közeledik a történelmi folyamatokhoz. Az *A fény százada*-ban bő anyag áll rendelkezésünkre Carpentier történelemfelfogásának megértéséhez. Az 1789-es forradalom és karibi visszhangjának leírása ezeket konzervatív, reakciós, rendkívül pesszimista és negatív eseményeknek tünteti fel. E rendkívüli történet nagyszerű kalandok, ellentmondások, félelmek, árulások, öldöklések, vér és szex közepette tárul elénk, viharával magával ragadja Victor Hugues-öt, a Meghatalmazottat, e nagytróró parancsnokot, s vele együtt az értelmiségi Estebant, a tanút, kik Párizsban találkoznak, ahol a forradalom a „forradalom allegóriájává” változott, grand guignolba illő tragikus álarcot öltve.

A regényben az 1789-es polgári forradalmat a marseille-i kereskedő, Victor személyesíti meg. Magatartásán keresztül megfigyelhetjük a forradalom különböző, egymást követő szakaszait. Az első szakaszban Victor szabadkőműves, ateista, valássalenes, antimonarchista. Vadul megzörgeti az ajtókopogtatót és féktelen orkánként hatol be a havannai házba. De ez csak az első, kezdeti alakja. Mint tudjuk, a feudális rend eltörlése után — mintha egy „székesegyházat robbantottak volna fel” — a polgárság a feudális kizsákmányolás helyett új kizsákmányolást — a sajátját — vezet be. Ám ez a folyamat nem mentes a mély ellentmondásoktól és a belső harcoktól. Ezért Victor előbb jakobinus radikális, Robespierre követője, majd — miután sok dolog megváltozott — Bonapartét csodálja, bonapartista lesz, s ezzel bezárul ez a forradalmi ciklus.

Ennek a szereplőnek változásai tökéletesen megfigyelhetők egy oly bonyolult kérdésben, mint az európai nagyhatalmak amerikai rabszolgarendszere. Az Antillák felé tartó hajón, a guillotint árnyékában, Victor bevallja Estebannak, hogy a konvenció dekrétumát viszi, amely elrendeli a rabszolgaság eltörlését.

Amerika földjén sok ezer ember élt rabszolgaként, a legkegyetlenebb kizsákmányolásnak alávetve. A faji megkülönböztetés a rabszolgaság következménye volt: „Aki néger volt, aki négernek született, az egyet jelentett a szolgálattal, a rakodómunkással, a kocsisal és a vándorénekesssel.” „Minden ember egyenlőnek született” — válaszolja neki ez alkalommal Victor, első szerepének megfelelően. Guadelupe szigetére mehozza a felszabadítási dekrétumot és sokan a rabszolgák felszabadítottjaként emlegetik. „A szabadsággal az első guillotint is az Újvilágba érkezett” mondja Carpentier. A guillotint nemcsak a királypártiak és angol szövetségeseik ellen hozták működésbe, hanem valamivel később a felszabadított rabszolgák ellen is, amikor ezek megtagadták a munkát.

A masztabál komoran ironikus színekbe öltözik, ha a négerek sorsára figyelmeztünk a 2. év Pluvioso 16-án kiadott dekrétumtól kezdve, amely kimondta felszabadításukat, egészen a 10. év Floreal 30-án kiadott dekrétumig, amely visszaállította a rabszolgaságot a francia gyarmatokon, és a Mesidor 5-i törvényig, amely kimondta, hogy a színes bőrű állampolgárok nem léphetnek Franciaország területére.

A francia forradalmárok, akik kimondták a rabszolgaság eltörlését (a Köztársaságnaptár 2. évében), nem riadtak vissza attól, hogy a 10. évben négereket adjanak

el holland kereskedőknek. Cinikus árnyként haladt a Karib-tengeren egy négerekkel kereskedő hajó, amelynek neve „Társadalmi Szerződés” volt. Guayanában Victor a négerek üldözőjévé válik, ugyanúgy, ahogy régebben a felszabadítójuk volt.

Megcserélődnek a szerepek. Sofia — a „mosolygó bölcsesség” — figyelmezteti a meghatalmazottat, hogy „nagyon szomorú a történelmet a rabszolgaság visszaállítással kezdeni”. „Sajnálom. De én politikus vagyok. És ha a rabszolgaság visszaállítása politikai szükségesség, meg kell hajlanom e szükségesség előtt.” Ám a történelmet nem lehet az Európából küldött parancsok szerint alakítani; ami Amerikában történik, azt nem európai dekrétumok és határozatok mozgatják; Amerikánk történelme ennek a földnek sajátos problémáiból ered és nem külföldi eszmék és nézőpontok passzív származéka. Ahogy José Martí mondotta: „Nem Rousseau-tól és nem Washingtontól származik Amerika, hanem önmagából.” Guayanában a hatalomból kirekesztett francia vezetők vitatkoznak az abolíciót kimondó dekrétum következményei felől. Egyesek úgy hiszik, hogy ez „a forradalmi emberiség nemes tévedése”, míg Sieger, a svájci ültetvényes így emlékezteti őket: „Mindaz, amit a francia forradalom tett, csupán a nagy rabszolgaszökés legalizálása volt, amely a XVI. századtól egyfolytában tart. A négerek nem vártak önökre, hogy szabadabbá legyenek...”

Amikor Estaban, fáradtan és csalódottan végre elhagyhatja Guayanát, hogy visszatérjen Kubába, azzal a megbízatással érkezik Paramaribóba — ahol átutazóban jár —, hogy szétossza a rabszolgaság eltörléséről szóló dekrétum holland nyelvű fordítását, annak ellenére, hogy a dekrétum akkor már hatályon kívül helyezve. A folyóba akarja dobni a kiáltványokat. De amint a városba ér, látja, hogyan vágják le a kórházban a szökéssel vádolt rabszolgák lábát, és ekkor megváltoztatja szándékát és az iratcsomagot egy halászcsonakba dobja, amelyben négerek eveznek: Olvassátok! — kiáltott oda nekik. És ha nem tudtok olvasni, keressetek valakit, aki ezt felolvassa!

Úgy tűnt, hogy a forradalom csődbe jutott és visszatért minden, ami annak előtte volt: az összes dogma, eszme és intézmény. De ami ott elbukott, újból kicsírázhat és gyümölcsözhet itt, hogy továbbvigye a Nagy Lázadást, az indiánokét, a négerekét, a mulattokét és a meszticekét, a kreol fehérekét, mindenkiét, akit a szabadságért folytatott harc köt össze, vallotta Carpentier.

Ez a történelmi konjunktúra be fogja bizonyítani, hogy a rabszolgák felszabadulásának folyamata nem marad abba, nem torpanhat meg, és új utakat fog nyitni a közeli, a legközelebbi történelemben. Ahogy Sorel mondja: „A rabszolgaság csak rövid időre tér vissza, a forradalom eszméi megvilágítják a forradalom utáni emberek elméit: a négerek már nem lesznek rabszolgák, az emberalatti osztály tagjai; a négerkérdés része lett a születő és gyorsan fejlődő polgárság által kizsákmányolt minden ember kérdésének.”

Rendkívül érdekes az egyik mellékszereplő, a mulatt Ogé doktor-orvos és varázsló. A mű kevés bírálója figyelt fel Ogé jelenlétére a regény első fejezetében. Alexis Márquez Rodríguez rámutat, hogy „kevertsége (...) nem csupán etnikus, a vér keveredése, hanem kulturális keveredés is”. Haitiben született, Franciaországban tanult orvosnak, de amikor a havannai házba Estabanhoz hívják, különös módszereket használ a havannai ifjú asztmájának enyhítésére. Victor barátja és bajtársaként, Ogének sok közös vonása van vele: mindketten ateisták, szkeptikusok és a francia felvilágosodásban gyökeredző forradalmi eszméket vallják. Ogé azonban bizonyos ezotérikus hiedelmeket vall, melyek a „vudu”-ból származnak.

Vitáik akkor a legtüzesebbek, amikor a haiti mulatt olyan elgondolásokat vesz védelmébe, amelyek — Victor szerint — nem valók egy tanult emberhez, egy orvoshoz. Mert Ogé doktor hitt a Gonave öbölben fekvő szigetek vízeséseinek hatalmában, amelyek jóserővel ruházták fel azokat az asszonyokat, akik vizükben megfürödtek. Ezért „Ogé nem úgy ateista, mint Victor”. Ezekben a vitákban a vallásos hitről a két barát ellentétes nézőpontot foglal el, ahogy Lev Ospovat írja: „Alapjában véve, a vita a mitológiáról folyik, mely Amerika gyermeke és nem más, mint a népi tapasztalat összessége, a szellemi hagyományok forrása, melyet forradalmi

módon kell újraértelmezni". És mint Amerika gyermeke, Amerikához kötött sorsának teljes tudatában, Ogé doktor haiti szülőföldjén marad, „mert sok elégetni való maradt”, és elköszön a Franciaországba induló Estabantól és Victortól, „mint aki magára vállalta egy egész ország képviselőjét”.

Alejo Carpentier ezekben a műveiben (a történetbe illesztett sok más fogalmi meg gondolás mellett) világosan mutatja be Amerikánk társadalmi kulturális problematikájának egy egyedülálló nézőpontját, amely annak a különleges etnikai és kulturális átalakulásnak az eredménye, amely országainkban, különösen a Karib-tenger medencéjében és környező vidékein végbement, és amely a legkülönbözőbb eredetű összetevőket asszimilálta. A rabszolgaság rettenetes hontalanságát átélő sok-ezernyi ember afrikai kulturális elemeket ültetett át ezekre a tájakra, és ezzel fölbecsülhetetlen értékű tényezőkké járult hozzá a mesztic kultúráinkhoz; a nagyszámú afrikai eredetű lakosság kapcsolatban van az amerikai föld kincseinek létrehozásával, ennek áldoztak vérrel és izzadsággal századokon keresztül. Carpentier értően foglalta alkotó művészetébe ennek a sokféle és összetett, végletesen dinamikus gazdasági, társadalmi és politikai valóságnak értékes képeit. Arról a kontinensről írt, melyet Martí a „mi Amerikánk”-nak nevezett, hogy megkülönböztesse attól a másik Amerikától, amely nem a miénk. Carpentier ezt így magyarázza a *Tientos y diferencias*-ban (Fantáziák és variációk, 1966): „Itt, az emberi plazma forró kifejeződésében van az igazi epikus anyag a regényírók számára.” Ezekre az alapvető meg gondolásokra épül ennek az antillákbeli és egyben univerzális művésznak irodalmi munkássága, kinek — ahogy ő maga mondta Thomas Mannról — „a regény megszünt csupán szórakoztató elbeszélés lenni, hogy az ember megismerésének és kutatásának eszköze legyen”.

Fordította ERDŐS MÁRIA

E SZÁMUNK KUBAI SZERZŐI

- ANGEL AUGIER (1910) költő, esszéíró, kritikus, a kubai Írószövetség főtítkára.
- ROBERTO BRANLY (1930) költő, a kubai Írószövetség lapja, a Gaceta de Cuba filmkritikusa.
- SALVADOR BUENO (1917) irodalomtörténész, kritikus, a kubai és latin-amerikai irodalom professzora a havannai egyetemen. Több ízben járt Magyarországon, mint az Eötvös Loránd Tudományegyetem vendégprofesszora. XX. századi magyar novellaantológiáját a Corvina Kiadó adta ki 1972-ben, ennek bővített kiadása 1976-ban látott napvilágot Kubában. Ugyancsak a Corvinánál jelent meg 1977-ben a magyar–latin-amerikai kapcsolatokról írt könyve. A magyar irodalom népszerűsítése terén kifejtett munkásságáért Ady-émlékéremmel tüntették ki.
- DAVID CHERICIÁN (1940) költő, műfordító, a Gaceta de Cuba munkatársa. Eliseo Diegoval együtt fordította a Kubában 1973-ban megjelent Petőfi-válogatást. A Corvina Kiadónál 1977-ben megjelent Ady-válogatást és a készülő magyar lírai antológia nagy részét ő fordította Tóth Eva közreműködésével. A magyar költészet fordítása terén kifejtett munkásságáért a Magyar Népköztársaság a Munka Erdemrend arany fokozatával tüntette ki.
- ELISEO DIEGO (1920) költő, prózaíró, kritikus. Első verseskötete 1942-ben jelent meg, *Nombrar las cosas* című gyűjteményes kötetét 1973-ban adta ki az UNEAC, a kubai Írószövetség kiadója. Verseit több nyelvre lefordították. Kitűnő gyermekverseket ír, orosz, szovjet költők és Petőfi verseinek nagyszerű tolmácsolója.
- ROBERTO FERNÁNDEZ RETAMAR (1930) költő, esszéíró, kritikus, egyetemi tanár, a *Casa de las Américas* című folyóirat főszerkesztője.
- FAYAD JAMÍS (1930) költő, festő, jelenleg Mexikóban kultúrattasé. József Attila fordításkötete 1964-ben jelent meg Kubában, 1967-ben a Corvina Kiadónál. *Kődobás* címmel a Magvető Kiadó jelentette meg válogatott verseit 1968-ban.
- LUIS MARRE (1929) költő, újságíró. Jelenleg a kubai Írószövetség párttitkára.
- RAUL RIVERO (1945) költő, újságíró. Jelenleg a Frensa Latina hírügynökség moszkvai tudósítója.
- LUIS GUARDIÁZ (1936) költő, kritikus, újságíró, a kubai Írószövetség külügyi titkára.
- FRANCISCO DE ORAÁ (1929) költő, kritikus. A sajtó alatt levő magyar lírai antológia egyik kitűnő fordítója.